

Macháček, Josef

Tři práce o české buržoazní filosofii

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1960, vol. 9, iss. B7, pp. [135]-136

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106554>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZE ŽIVOTA KATEDRY DĚJIN FILOSOFIE

Tři práce o české buržoazní filosofii. V poslední době byly na katedře dějin filosofie dokončeny tři práce z dějin české buržoazní filosofie. První z nich se zabývá rozbohem názorů Saldových, další dvě filosofii Masarykovou. Práce Karla Achreera *Světový názor F. X. Saldy* a práce Miloslava Petruska *Světový názor T. G. Masaryka* jsou práce diplomové. Autorem kandidátské disertace *Filosofie T. G. Masaryka* je Lubomír Nový, odborný asistent na katedře DF.

Achreerova studie je především pokusem o rekonstrukci Saldova světového názoru a ovšem i pokusem o jeho kritický výklad. Znalost díla Saldova a znalost metody marxismu umožnily diplomantovi vydělit ze složitého kulturního zjevu, jímž bezesporu Salda je, podstatné vlastnosti jeho názoru na svět, a tyto znalosti mu umožnily také celkem správný výklad Saldových myšlenek, jejich zařazení do souvislosti jak s myšlením české buržoazie v období před druhou světovou válkou, tak s revolučními snahami dělnické třídy, k nimž měl Salda-idealista, Salda-iracionalista, Salda-individualista mnohem blíže než kterýkoliv jiný idealista, iracionalista nebo individualista z řad nemarxistické inteligence. Omezují-li toto kladné hodnocení Achreerova výkladu doložkou „celkem správný výklad“, pak jen proto, že právě srovnání Saldy s ostatními buržoazními autory (až na občasné zmínky o Masarykovi) v jeho práci chybí. Proto se mu analýza názorů dostává do rozporu s hodnotícími soudy, které po této analýze následují: proč je Salda tak velkou osobností v naší kultuře, když jeho filosofické a společenské názory (třebaže se k socialismu „přibližují“) jsou s vědeckým světovým názorem neslučitelné? Nejde o to, že si tuto otázku může položit čtenář Achreerovy práce, jde spíše o to, že si patrně Achrer na tuto otázku nedovede odpovědět. Zdá se totiž, že vysoké ocenění Saldova díla vychází u něho více z úcty k Saldově statečnosti, upřímnosti, kritičnosti atd., nežli z objektivního významu Saldova nazírání, který ovšem nelze měřit myšlením marxistických vědců a umělců, nýbrž myšlením ostatní buržoazní inteligence, žijící v době, kdy ještě komunistická strana nebyla vládnoucí stranou v naší zemi.

M. Petrusk postupoval při kritice Masarykových názorů tak, že nejprve (v první kapitole) vložil jeho názory filosofické a politické, zaměřiv zároveň pozornost na podstatu Masarykova eklekticismu, zejména v jeho sociologickém učení. Nejzdařilejší částí práce je II. kapitola, pojednávající o Masarykově pojetí náboženství. Naproti tomu poslední dvě kapitoly, zabývající se kritikou sociologických a gnoseologických principů Masarykovy filosofie, jsou slabší. Ne že by autor nepochopil třídní kořeny a společenské důsledky Masarykova myšlení, ne že by jeho práce nesevěděla o velkých znalostech marxismu-leninismu — Masarykovy názory jsou zde však často spíše s marxismem-leninismem srovnávány, místo aby byly z hlediska marxismu-leninismu hodnoceny. (Poznámka: Jak M. Petrusk, tak K. Achrer přednesli část své práce na Studentské vědecké konferenci pořádané na zdejší fakultě loňského roku.)

Kandidátská disertace L. Nového není pouhým pokusem o „usoustavnění“ nesoustavné Masarykovy filosofie. Třebaže Nový plní i tento úkol, těžiště jeho práce je třeba hledat jinde. Masarykova filosofie je předmětem jeho kritiky proto, protože dodnes slouží za ideologickou oporu mnoha buržoazním přežitkům — i těm, které bezprostředně s Masarykovým působením nesouvisí; práce Nového je nejen kritikou Masaryka, nýbrž i masarykismu, je příspěvkem ke kritice maloměstáckého nazírání na svět a na život. Že měl autor na mysli v první řadě tento cíl, to dokazuje každá stránka jeho disertace, i když se nikde nesetkáváme s povrchním vyvozováním Masarykovy filosofie z „poměrů“ v předmnichovské republice, nýbrž s pečlivou analýzou společenských příčin a důsledků Masarykových názorů — a dokazuje to i postup, který si autor pro rozbor těchto názorů zvolil.

Nový začíná svůj výklad výkladem Masarykových představ o společnosti. Již v úvodu upozorňuje na to, že se chce zaměřit na kritiku Masaryka jako „filosofa krize“ a že tomuto cíli je podřízen i sled a rozsah jednotlivých kapitol. Masarykův postoj ke společenským problémům, resp. jeho pojetí společnosti a jednotlivce je tedy právem v popředí autorova zájmu, a nejen to: rozbor Masarykova humanismu, etiky, filosofie dějin (I. kap., Masarykovo

pojetí člověka a společnosti) mu zároveň poskytuje klíč k řešení otázek, jimiž se zabývá v následujících dvou kapitolách při kritice Masarykových názorů o vědě a poznání (II. kap.) a o smyslu života a „životní filosofii“ (III. kap.). Také poslední část práce, ve které Nový shrnuje dosavadní závěry a ve které zároveň vyslovuje nové a cenné závěry na základě předchozích výsledků, může sloužit za důkaz, že při výkladu kteréhokoliv filosofa jediné správné postupy musí vycházet z výkladu jeho názorů o společnosti, názorů, jež jsou vždy více méně „aplikovány“ i na problémy „ontologické“ a gnoseologické.

Hlavní myšlenky kandidátské práce lze shrnout takto: Masaryk rozděluje společnost na společenské „poměry“ a člověka, a jednotlivce staví vedle těchto „poměrů“ jako činitele, který musí být v první řadě změněn, mají-li se změnit i poměry. Toto „řešení“ otázky vztahu mezi „člověkem“ a „poměry“ je na jedné straně těsně spjata s buržoazním reformismem (je jeho důsledkem, ne příčinou), na druhé straně je ideologickým pramenem Masarykových názorů o vztahu hmoty a vědomí, objektivního a subjektivního, abstraktního a konkrétního, obecného a jednotlivého, zákona a věci, vědy a víry atd. Tím, že Nový převedl na společného (a společenského) jmenovatele nejrůznější koncepce Masarykovy, dokázal ve skutečnosti daleko víc, než obsahuje jeden z jeho důležitých závěrů — že totiž přes krivolakou nesystematičnost své filosofie a přes její vnitřní rozpory uplatňuje Masaryk „důsledně totéž stanovisko při řešení všech filosofických otázek“ (str. 193). Nejcennější výsledek postupu záleží v tom, že za eklektičností Masarykovy filosofie je odhalena typická forma maloměstácké „filosofie krize“ — filosofie, která řeší „križi člověka“ (tj. maloměstáka) tím, že zachraňuje společenské a ideologické základy, z nichž tato krize vyrostla. Kdyby L. Nový toto pouze konstatoval, neřekl by ovšem nic než banální pravdu. Pronikavost jeho analýzy vidím však v tom, že tato pravda z jeho rozboru vyplývá jako samozřejmá skutečnost.

Rovněž Masarykova „psychologizace“ společenských jevů je rozebrána do všech důsledků. Psychologické „odspolečnění“ člověka nemůže ani nebytí odspolečněním jeho vědomí a svědomí. Individualismus a psychologismus jsou dvě stránky téže metody. Změna člověka, zharmonizování jeho názoru na svět, zlidštění náboženství — to vše jsou recepty pro jednotlivce, pro „moderního člověka“, který je vytržen ze společnosti tak, jako jsou všechny jednotlivé věci vytrženy ze souvislosti s jinými věcmi. Ani Masarykův „realismus“ není proto chápán jen jako nějaká pozitivistická choroba. Spojení objektivního idealismu s empirismem stejně jako spojení „konkretismu“ (propagujícího cit, víru, prožívání jako nejspolehlivější zdroj poznání) s teleologickým a teleologickým racionalismem není redukováno na rozpor mezi pozitivismem a iracionalismem, nýbrž na rozpor mezi léčením buržoazní společnosti (obrodou „plného“ člověka) a její nevyléčitelností.

Nechtěl jsem podávat zevrubný obsah předložené disertace. Šlo mi pouze o to, abych ukázal, s jakou důsledností se podjal s. Nový úkolu analyzovat různorodé tendence v Masarykově myšlení a jak mu tato analýza umožnila nalézt systém v názorech, o nichž i Masarykovi stoupenci prohlašovali, že jakýkoliv systém postrádají.

Josef Macháček

Práce členů katedry ve Filosofické jednotě. Filosofická jednota při Československé akademii věd sdružuje filology různých pracovišť a filosoficky zaměřené pracovníky ve speciálních vědách přírodních i společenských. Klade si za cíl spojit úsilí pracovníků různých oborů k řešení důležitých filosofických otázek.

Na této činnosti se členové katedry dějin filosofie podíleli, vedle práce organizační, hlavně svými vědeckými referáty přednesenými na schůzích brněnské pobočky Filosofické jednoty.

Doc. dr. Josef Macháček přednesl v uplynulém roce dvě přednášky. První z nich, nazvaná *Emotivní teorie etiky* (1. 6. 1959), byla věnována kritice jedné z rozšířených buržoazních teorií morálky. Obsah přednášky se stal základem stejnojmenné studie, kterou přináším v tomto čísle našeho shorníku. Druhá přednáška se konala při příležitosti osmdesátých narozenin českého sociologa a filosofa I. A. Bláhy (*Filosofie a sociologie I. A. Bláhy* — 30. 10. 1959). Referent připomněl nejdříve učitelskou činnost prof. Bláhy, jeho pěkný vztah k posluchačům a jeho působení na filosofické fakultě i mimo ni. Rozbor Bláhových filosofických a sociologických názorů byl pak hlavním předmětem přednášky. „Naše úcta k prof. Bláhovi nás nezabavuje povinností kriticky přistupovat k jeho filosofii a sociologii, a řekneme hned, že jeho sociologické názory podléhají naší kritice právě potud, pokud Bláhova sociologie podlehla Bláhově filosofii“. Filosofické názory I. A. Bláhy nelze ovšem jen mechanicky srovnávat s filosofii Masarykovou; klíč k jejich pochopení je v první řadě v Bláhově postoji k socialismu, k dělnickému hnutí. A zde je třeba vidět, že Bláhova „sociální filosofie“ není socialistická, i když on sám v četných svých projevech a ve své pedagogické a veřejné činnosti byl mnohem blíže k socialismu než většina našich profesorů. „Ne socialismus, ale reformismus, ne marxismus, ale mravnost“ — takto by se daly stručně vyjádřit základní myšlenky Bláhovy